

HISTORIE OBORU

Lev Spinadel – zakladatel oboru anesteziologie v Československu

Pokorný J., Trávníček V.

Komise pro historii oboru ČSARIM

Souhrn

Autoři představují českým anesteziologům osobnost L. Spinadela, který se vrátil z II. světové války jako odborný anesteziolog. Vzal si za cíl nejen uplatňovat moderní anesteziologické postupy v některé velké nemocnici, ale prosadit tento ve světě mladý lékařský obor též v Československu. Je zakladatelem prvního československého anesteziologického oddělení v nynější Ústřední vojenské nemocnici v Praze, které zahájilo činnost 1. ledna 1948. Svého cíle dosáhl, když se v roce 1954 anesteziologie stala nástavbovým lékařským oborem. Novému oboru dal dobré základy tím, že napsal a v roce 1950 vydal velkou učebnici Klinická anesteziologie. V roce 1953 založil a do roku 1970 vedl Referátový výběr z anesteziologie. Působil jako první učitel oboru na půdě katedry chirurgie ÚDL, nynějšího IPVZ, a aktivně se účastnil organizační práce ve výboru někdejší Anesteziologické komise Čs. chirurgické společnosti JEP. Žil v letech 1897–1970.

Klíčová slova: anesteziologie – zakladatel

Abstract

Lev Spinadel – founder of anaesthesiology in Czechoslovakia

The authors introduce the readers to the personality of Lev Spinadel who returned from the Second World War as a specialized anaesthesiologist. His aim was not only to practice modern anaesthetic methods in a large hospital but also to promote this worldwide young medical specialty in Czechoslovakia. He became the founder of the first Czechoslovak department of Anaesthesiology in the Central Army Hospital in Prague. The department started its regular activities on the 1st of January 1948. He achieved his goal when anaesthesiology became a higher medical specialty in 1954. He gave a firm basis to the new specialty by writing the great textbook Clinical Anaesthesiology (published in 1950), by founding the Anaesthesiology Review Journal in 1953 (editor till 1970), by teaching anaesthesiology at the Postgraduate Medical Institute in Prague as a member of the staff of the Chair of Surgery, and by his active participation in the work of the Committee for Anaesthesiology in the Czechoslovak Surgical Society of J. E. Purkinje. He lived 1897–1970.

Keywords: anaesthesiology – founder

Anest. intenziv. Med., 2007, 18, č. 1, s. 45–49.

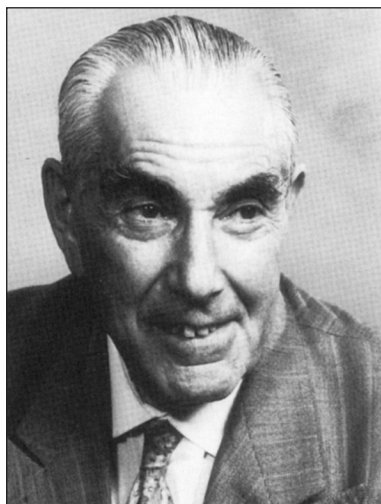
Lev Spinadel se narodil v židovské rodině dne 9. 5. 1897 v městě Leova v dnešním Moldavsku. Maturoval na klasickém gymnáziu v Oděse, kde v roce 1905 jako dítě prožil protizhidský pogrom. V Oděse započal lékařské studium. Po třech letech ruské revoluce za dramatických okolností uprchl s bratrem přes Besarábii do Československa. V letech 1921–1924 studoval na lékařské fakultě Karlovy univerzity v Praze. Po promoci pracoval krátce na ženském oddělení ve Státní nemocnici na Královských Vinohradech, poté asi jeden rok jako zástupce obvodního lékaře v Dobrušce a pak až do roku 1939 jako asistent soukromého porodnického sanatoria v Praze 2 v Londýnské ulici. V roce 1929 absolvoval v Praze školu pro důstojníky zdravotnictva a lékárnictva v záloze.

V březnu 1939 – krátce po německé okupaci Čech a Moravy – odjel do Francie, kde vstoupil do tvořící se československé zahraniční armády a po napadení Francie Německem se účastnil obranných bojů.

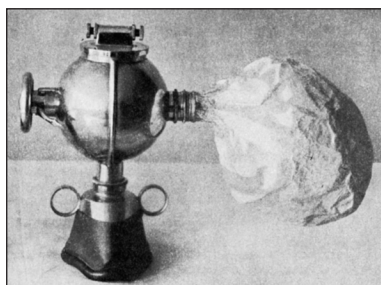
V červnu 1940 ustupoval se sborem čs. armády za dramatických okolností na jedné z posledních lodí přes Biskajský záliv do Anglie, kde postupně sloužil jako šéflékař čtyř ženistů a telegrafistů a posléze jako lékař chirurgického oddělení v čs. vojenské nemocnici (Hammersmith Hospital London). Protože nebyl spokojen s neutěšenými poměry v čs. důstojnickém sboru, žádal opakovaně o přemístění k jednotce československých vojsk v Sovětském svazu. Po odmítnutí ministrem národní obrany exilové vlády gen. Ingrem přestoupil se souhlasem prezidenta Beneše do britské armády. Tam se musel rozhodnout pro změnu oboru: byl mu nabídnut obor válečná chirurgie nebo anesteziologie. Zvolil anesteziologii a zůstal jí věrný do konce života. Po absolvování úvodního třítydenního školení u R. R. Macintoshe a Fr. Bannisterové v Oxfordu pokračoval v odborném vzdělávání ve válečném specializačním kurzu, který vedl St. Rowbotham. Od něho se mj. naučil techniku

nazotracheální intubace poslepu. Kurz byl zakončen dosažením anesteziologické odbornosti. Do konce války byl potom přidělen k britské armádě do Lagosu v Nigérii. Po uvolnění ze svazku britské armády se vrátil do vlasti koncem roku 1946.

Spinadel (obr. 1) usiloval o uplatnění jako anesteziolog s cílem dosáhnout pro anesteziologii postavení lékařského oboru. Přes velké obtíže s tím spojené se nevrátil ke svému původnímu oboru gynekologii a porodnictví, ale vytrvale hledal možnost dosáhnout v některé velké nemocnici zřízení samostatného anesteziologického pracoviště. Významní chirurgové, např. Arnold Jirásek v Praze, Jan Bedrna v Hradci Králové a Julius Petřivalský v Brně, by ho rádi přijali mezi lékaře chirurgické kliniky, ale odmítali jím požadované postavení samostatného odborníka anesteziologa pro celou nemocnici. Podle nich byla narkóza součástí chirurgie a její problematice se hlouběji nevěnovali. V té době bylo často svěřováno provádění narkózy – nejčastěji éterové, otevřenou kapací metodou nebo přístrojem podle Ombrédanna (obr. 2) – zacvičeným sestrám nebo i zřízcům. Příčinou toho byla jednoduchost metodiky podávání inhalační anestezie a velká terapeutická šíře éteru, díky které nedocházelo k úmrtím z anestezie. Chirurgové tehdy ovšem kontraindikovali operační léčení u nemocných oslabených chronickým onemocněním, ale také u starších osob. Např. A. Jirásek koncem 40. let považoval věk 50 let za mez únosnosti resekce žaludku.

Obr. 1. Plk. MUDr. Lev Spinadel, CSc.

Obr. 2. Éterový odpařovač Ombrédanne

Tyto názory byly na evropském kontinentu obvyklé vlivem německé a francouzské chirurgické školy, které v té době nepočítaly potřebu rozvíjet anesteziologii jako lékařský obor.

Spinadel se snažil uplatnit v některé z pražských fakultních nemocnic, leč bez úspěchu. Zůstal tedy v armádě a pracoval jako lékař posádkového velitelství a později jako šéflékař dělostřeleckého pluku v Praze. Se svými plány a zároveň neúspěchy se svěřil gen. MUDr. Josefu Škvařilovi (obr. 3), který za války jako chirurg zdravotnické služby západních československých vojsk a později československé armády v Sovětském svazu poznal důvěrně problematiku válečné chirurgie a také význam odborně vedené anestezie. V té době zastával na ministerstvu národní obrany funkci náčelníka zdravotnické správy. Tento lékař velmi dobře pochopil potřebu a význam anesteziologie pro rozvoj operačních oborů a v roce 1947 rozhodl o založení prvního anesteziologického oddělení nejen v Československé armádě, ale v celém našem státě. Je s podivem, že tato osobnost je známa v souvislosti s naším oborem jen několika málo jednotlivcům československé anesteziologické obce. První anesteziologické pracoviště a tím zárodek cíleně organizované anesteziologické služby tak u nás vznikl na půdě armády, a to především díky rozhodnutí vojenského chirurga, pozdějšího generálporučíka docenta MUDr. Josefa Škvařila, který obklopen konzervativními názory tehdejších vrcholných představitelů chirurgie na význam a rozvíjení anesteziologie, se nebál a našel odvahu k tomuto významnému kroku. Nepotřeboval mnoho vysvětlování, jako válečný chirurg dovedl ocenit přínos anesteziologické péče pro rozvoj operačních oborů. První anesteziologické oddělení tak vzniklo v tehdejší Vojenské nemocnici 1, pozdější Ústřední vojenské nemocnici v Praze. V důvěrném rozkazu Vojenské nemocnici 1 Praha z 30. prosince 1947 je v článku 1 (organizační změny ve vojenské nemocnici 1) bodu 3 uvedeno: „Bude zřízeno samostatné oddělení pro anesthesii.“

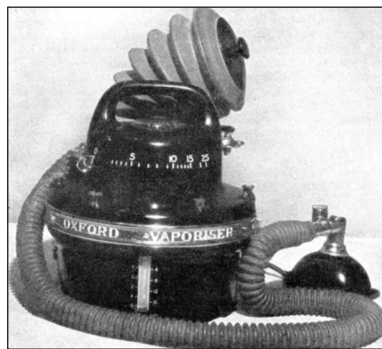

Obr. 3. Gen. por. doc. MUDr. Josef Škvařil, náčelník Zdravotní služby ČLA v roce 1947

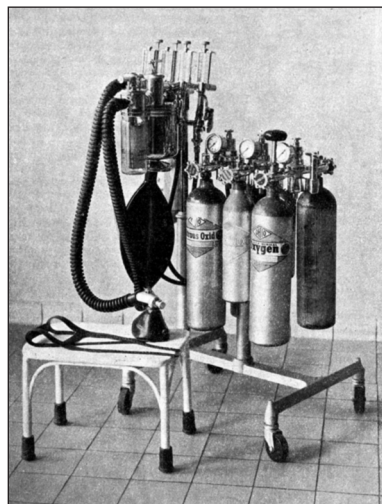
Bližší bude dodatečně uveřejněno. Novému oddělení založí Hospodářská správa nový „Záznam o materiálu“ a provede též první zápis podle stvrzenky na převzatý materiál sama“. MNO ustanovilo přednostou oddělení pro anestezii plk. MUDr. Lva Spinadela.

Práci zahajoval jako jediný lékař s jednou sestrou, s jedním Oxfordským éterovým odpařovačem (obr. 4) a jedním narkotizačním přístrojem Heidbrink (obr. 5), které si s potřebnými pomůckami (laryngoskop, Magillovy kleště) zakoupil z vlastních prostředků a dovezl z Anglie. Postupně získal základní přístrojové vybavení – 3 polní narkotizační přístroje M. I. E. Boyle (obr. 6) s příslušnými doplňky a pomůckami, které na našem území zanechala zdravotnická služba americké armády. S tímto, na svou dobu moderním vybavením, jsme pracovali až do 70. let. Z roku 1947, ještě před zřízením anesteziologického oddělení, jsou zachovány první doklady o Spinadelově činnosti, kdy je v anesteziologických záznamech dokumentováno 12 narkóz.

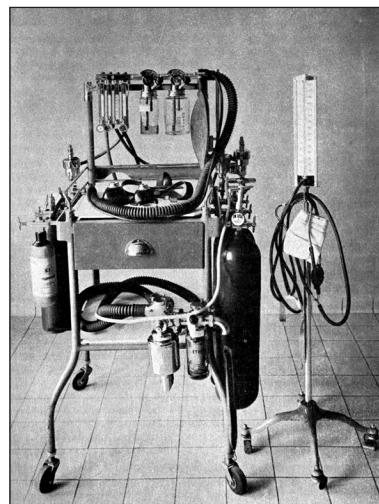
Bylo to 11 anestezí pro břišní operace, z toho 4 operace žlučníku, 7 operací na GIT a posléze 1 appendektomie. Anestezie byly provedeny způsobem přenesenými z polních podmínek, tedy infuzí 1% roztoku thiopentalu, jednou byl použit Oxfordský odpařovač, intubace trachey byla provedena dvakrát posle-

Obr. 4. Oxfordský odpařovač

Obr. 5. Přístroj pro anestezii Heidbrink pro N_2O , O_2 , CO_2 a cyklopropan se zavřeným okruhem

Obr. 6. Přístroj pro anestezii Boyle pro N_2O , O_2 , CO_2 a cyklopropan se zavřeným okruhem (odvozen od polní verze)

pu, éter byl použit ve třech případech, Intocostrin k svalové relaxaci (v dokumentu uvedeno „ke kurarizaci“) byl užito v jedenácti případech.

Svědčí to o řadě přípravných prací pro založení a zřízení anesteziologického oddělení, které svou pravidelnou činnost a soustavnou dokumentaci zahájilo dne 1. ledna 1948. V tom roce bylo provedeno 277 celkových anestezí.

Příští léta jsou poznamenána doplněním do plánování dvou tabulkových míst pro lékaře, které se však podařilo obsadit na delší dobu až v roce 1951. Autoři tohoto sdělení nastoupili na oddělení v únoru a březnu 1952. V té době již spolupracovala s L. Spinadelem první anesteziologické instrumentárka, sestra Alena Stárková-Palečková. Zůstala oboru po celý život věrná a v dalších letech spolupracovala s dr. Pokorným jako odborná instruktorka subkatedry a později katedry anesteziologie a resuscitace až do odchodu do důchodu. Rychlý poválečný vývoj přinesl zdokonalování především operačních oborů, ale též oborů neoperačních a diagnostických. Došlo k osamostatnění neurochirurgie v ÚVN. To znamenalo pro anesteziologii nárůst úkolů a vysoce kvalifikovaný přístup. Pod Spinadelovým vedením nebylo místa pro schematické či rutinní řešení anesteziologických problémů. Na své pracoviště přinesl a uplatňoval velmi progresivní pohled na obor, který se i ve Velké Británii osamostatnil až v roce 1948. Přísně prosazoval individuální přístup podle přání chirurgů, podle stavu nemocného a podle plánovaného výkonu. Spinadel neměl v lásce monoanestezii a od začátku vedl mladé lékaře ke kombinované anestezii. U každé celkové anestezie požadoval zajištění a udržování přístupu do periferní žíly. Samozřejmostí pro nás byla endotracheální intubace při laryngoskopii nebo poslepu a tamponáda hltanu po intubaci, pokud nebyla použita tracheální rourka s těsnicí manžetou. Střešovické chirurgy přesvědčil o účelnosti celkové anestezie u appendektomií, do té doby prováděných v místní infiltrační nebo subarachnoidální anestezii,

zavedl topickou anestezii pro bronchografie, jednorázové a pokračující epidurální sakrální znečistlivění pro urologické operace, refrigerační anestezii pro amputace dolní končetiny (zkušenosti z války), rektální anestezii u dětí. O nesmírně pokrokovém myšlení a odvaze Spinadela svědčilo i to, že vypracoval první anesteziologické postupy pro neurochirurgii, anesteziologické postupy pro invazivní diagnostické vyšetřování mozku, rozpracoval dětskou neuroanestezii a dokonce metodu řízené hypotenze pro operace mozkových nádorů v době, kdy ostatní neurochirurgové u nás (ale mnozí i v cizině) celkovou anestezii stále odmítali, protože věřili v její škodlivý vliv na CNS („zbavovala operované vědomí a tím spolupráce s neurochirurgem“). Nutno však připomenout, že zde našel Spinadel nevědomé pochopení a podporu pozdějšího akademika docenta Zdeňka Kunce, který si Spinadela nesmírně vážil, po celou dobu aktivní činnosti sledoval světový vývoj neuroanestezie a vyžadoval pro své operované zavádění všech moderních anesteziologických metod.

Ve zdravotnické službě ČsLA se stal Lev Spinadel prvním představitelem nového oboru. Prosazoval vytvoření tabulkových míst anesteziologů ve všech vojenských nemocnicích a jejich důslednou přípravu pro odbornou funkci přednostů budoucích anesteziologických oddělení. Načrtl základy válečné anesteziologie, usiloval o vývoj prvního anesteziologického přístroje pro polní potřebu. Jeho bohatá činnost obsahovala rovněž spolupráci s civilní anesteziologií, ať již na půdě Anesteziologické komise Čs. chirurgické společnosti (předchůdkyně odborné společnosti), ministerstva zdravotnictví, či tehdejšího Ústavu pro doškolení lékařů Praha (předchůdce IPVZ). Byl odborným asistentem katedry chirurgie pro anesteziologii. Nelze opomenout jeho literární činnost. Zbývalo mu na ni málo času, avšak i toho plně využil. Uveřejnil 40 prací v odborných časopisech našich a zahraničních. V publikaci „50 let Ústřední vojenské nemocnice Pra-

ha“ [2] jsou uvedeny jeho práce zabývající se problematikou šoku a jeho vztahu k anestezii, nejbližšími úkoly a perspektivami československé anesteziologie, prvními zkušenostmi se zavedenou hypotenzí v neurochirurgii; napsal kapitolu „Anestésie za válečných podmínek“ pro učebnici „Válečná chirurgie“ [5].

Svou literární aktivitu ve službách armádě dovršil vlastním vrcholným dílem Klinická anesteziologie (Naše vojsko, Praha 1950, 576 s.), která se vedle příručky J. Pastorové Celkové anestésie stala na plných 15 let jediným domácím zdrojem vědění pro nastupující generaci anesteziologů. Významný český chirurg prof. MUDr. Jiří Diviš v předmluvě ke Spinadelově učebnici „Klinická anesteziologie“ v roce 1950 napsal: „*O teorii narkózy se vůbec nemluvilo a bývalo ponecháno soukromé píli jednotlivců, jak a kde se o ní poučí. Ani v přednáškách se anesteziologii až na vzácné výjimky nevěnovala dostatečná péče. Jsou anestésie, ale není anesteziologie! Potřeba anesteziologů specialistů se jeví stále zřetelněji a naléhavěji. V cizině je tato otázka namnoze již definitivně vyřešena, u nás tuto krizi právě prožíváme a chystáme podmínky ku zdárnému řešení....*“ [4]. K oficiálnímu uznání anesteziologie za nástavbový obor došlo díky vytrvalému úsilí Spinadela a dalších průkopníků oboru, jmenovitě J. Pastorové, A. Hirsche, J. Mináře, H. Keszlera, L. Démanta a T. Kadlice [1]. Anesteziologie byla zařazena do vyhlášky MZd č. 161/1954 o specializaci lékařů, ve které bylo jmenovitě uvedeno 20 základních a 36 nástavbových oborů [3]. V roce 1953 začal Spinadel vydávat Referátový výběr z anesteziologie, ve kterém předkládal odborné veřejnosti vybrané články a referáty ze zahraničních odborných časopisů. Tím umožnil anesteziologům seznamovat se s aktuálními odbornými informacemi, a zajišťoval tak dosahování a udržování odborné úrovně v oboru srovnatelné se zahraničím v době, kdy získávání odborných časopisů ze Západu bylo u nás prakticky nemožné. Význam této Spinadelovy prozíravé práce

Tabulka 1. Životopisná data L. Spinadela

1897	narozen v Leova na řece Prut, okr. Cahul, Moldavsko
1924	Praha – promoce na lékařské fakultě UK
1925–1939	Praha – gynekologie a porodnictví, pediatrie
1939	emigrace do Francie, vstup do čs. zahraniční armády
1940	ústup s čs. jednotkou do Velké Británie
1943	specializace v anesteziologii (R. R. Macintosh, Fr. Bannisterová, St. Rowbotham) a v dermatovenerologii
1944	africké válčiště – Lagos v Nigérii
1946	návrat do Prahy, hledá uplatnění jako anesteziolog
1947	gen. MUDr. J. Škvařil vydává dne 30. 12. rozkaz o zřízení samostatného oddělení pro anestezii ve VN 1 Praha
1948	1.1. – zahájení činnosti samostatného anesteziologického oddělení, prvního v Československu (nynější ÚVN)
1950	1. učebnice anesteziologie: Klinická anesteziologie, Naše vojsko, Praha 1950
1952–1956	vypracovává nové anesteziologické postupy – kombinovaná nitrožilní a inhalační anestezie, zavedení hypotenze zkoušení nových čs. léků: thiopental, pentamethonium, dekamethonium, suxamethonium
1953–1970	založil a vydával Referátový výběr z anesteziologie
1953–1956	odborný asistent katedry chirurgie pro anesteziologii
1956	anesteziologické oddělení nemocnice Na Františku (prim. MUDr. Vl. Zajíček)
	Laboratoř ČSAV při klinice plastické chirurgie a popálenin (akademik F. Burian)
	hodnost kandidáta lékařských věd
1970	zemřel v Praze

se projevil po roce 1968, kdy odešlo do zahraničí mnoho anesteziologů, mj. všichni členové tehdejší subkatedry anesteziologie ILF vedené H. Keszlerem. Většina z nich se v zahraničí uplatnila velmi úspěšně a mnozí dosáhli v tvrdé konkurenci vedoucích funkcí. Čeští a slovenští anesteziologové dosáhli v zahraničí profesorské hodnosti dříve než v Československu (Z. Kalenda v Utrechtu, B. Dvořáček v Rotterdamu, H. Keszler a M. Klain v Pittsburghu, E. Racenberg v Hamburku a J. Silvay v New Yorku). L. Spinadel vydával Referátový výběr až do své smrti v roce 1970. Po něm převzala redakční vedení Referátového výběru doc. MUDr. J. Drábková, CSc., a udržela jeho vydávání dodnes. V této souvislosti uvádím, že H. Keszler po emigraci zůstal s námi ve spojení a s dalšími kolegy zorganizoval fond na dlouholeté předplácení vybraných časopisů pro subkatedru anesteziologie a pozdější katedru anesteziologie a resuscitace ILF, což umožnilo udržet vydávání Referátového výběru.

Plk. MUDr. L. Spinadel působil v ÚVN do poloviny září 1955, kdy byl stížen závažnou plicní chorobou a dlouhodobě se léčil ve Vojenském ústavu pro choroby plicní v Nové Poliance. Zpět se již nevrátil, protože 28. února 1956 byl ze zdravotních důvodů propuštěn z činné služby v armádě. Těžké onemocnění však přestál a působil pak na ARO nemocnice Na Františku v Praze 1 (prim. MUDr. V. Zajíček). Poslední roky svého plodného života trávil jako vědecký pracovník v laboratoři ČSAV při klinice plastické chirurgie a popálenin (akademik F. Burian) a dosáhl vědecké hodnosti „kandidát lékařských věd“. V roce 1970 Lev Spinadel zemřel (tab. 1)

S plk. MUDr. Lvem Spinadelem, CSc., jsme spolupracovali od začátku roku 1952. Na jeho činnost jsme navázali v roce 1956 [1]. Do roku 1973 pokračoval ve vedoucí funkci J. Pokorný a do roku 1993 V. Trávníček. Vzpomínáme na něho a připomínáme ho těm, kteří se setkali pouze s jeho jménem. Měl velké zásluhy o náš obor, stal se známou osobností doma i v zahraničí. Obdivovali jsme jeho nesmírnou vitalitu a obrovskou práci, kterou vykonal v posledních dvaceti letech života.

Literatura

1. **Pokorný, J., Bohuš, O.** *Anesteziologie a resuscitace v České a Slovenské republice na cestě k oborové samostatnosti*. Pražská vydavatelská společnost, Praha 1996.
2. Kolektiv: *50 let Ústřední vojenské nemocnice Praha*. Naše vojsko : Praha 1988.
3. **Svobodová, I.** *50 let postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví*. Jubilejní sborník – Účelový tisk IPVZ, Praha 2003.
4. **Spinadel, L.** *Klinická anesteziologie*. Naše vojsko : Praha 1953.
5. **Jirásek, A., Lichtenberg, J. et al.** *Válečná chirurgie*. Naše vojsko : Praha 1950.

Došlo 3. 10. 2006.

Přijato 20. 12. 2006.

Adresa pro korespondenci:
Prof. MUDr. Jiří Pokorný, DrSc.
Pod Krocínkou 9
190 00 Praha 9
e-mail: jiri.krocinka@volny.cz

KALENDÁRIUM ANESTEZIOLOGIE VÝZNAMNÁ DATA V HISTORII OBORU (LEDEN–ÚNOR)

LEDEN

21. ledna 1813 se v Jižní Karolíně narodil chirurg a porodník James Marion Sims, pozdější prezident Americké lékařské společnosti. V roce 1849 přesvědčil Crawforda Longa, aby dodatečně publikoval popis prvních éterových anestezií podaných v roce 1842, tedy již 4 roky před Mortonem.

19. ledna 1815 se v Hartfordu (Vermont) narodil dr. Horace Wells.

leden 1842: William E. Clarke podal v Rochesteru (New York) na ručníku nakapaný éter slečně Hobbie, aby jí dentista Elijah Pope mohl bezbolestně vytrhnout zub.

leden 1845: v Massachusetts General Hospital v Bostonu provedl dr. Horace Wells neúspěšnou demonstraci nové metody potlačení bolesti při extrakci zubů pomocí oxidu dusného. Chirurg dr. Warren označil celou záležitost za „humbag“. Příčinou neúspěchu mohla být skutečnost, že Wells nevyčkal dosta-

tečně dlouho nebo že objem vaku s oxidem dusným nebyl dostatečně velký nebo že oxid dusný je příliš slabé anestetikum, aby mohlo dostatečně uspat urostlého muže. Wells zemřel krátce nato v roce 1848.

19. ledna 1847 ve skotském Edinburgu použil poprvé James Young Simpson éter k potlačení porodních bolestí.

25. ledna 1847 byl v londýnské St. Bartholomew's Hospital proveden první císařský řez v celkové anestezii éterem. Operátorem byl dr. Skey a anestezii podával dr. Tracy. Bylo to pouhých pět týdnů poté, co dr. James Robinson podal v Londýně vůbec první celkovou anestezii. Dítě operaci přežilo, ale matka, která byla vysoká pouze 122 cm a měla těžce deformovanou pánev, zemřela 2 dny po porodu. [Lancet 1:139-140, 1847]

28. ledna 1847 začal dr. John Snow používat éter při velkých operacích v londýnské St. George's Hospital.